

ภาพที่ ๑ แนวทางการดำเนินงานเพศวิถีศึกษาสู่คุณภาพผู้เรียน

ส่วนที่ ๒

เพศวิถึศึกษาดีอะไร

เพศวิถีศึกษาคืออะไร

จาก “เพศ” สู่ “เพศวิถีศึกษา”

การเรียนรู้เกี่ยวกับ “เพศ” ปรากฏอยู่ในโปรแกรมการเรียนรู้และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการมาตลอด ในยุคเริ่มต้นการสอนเรื่องเพศมีเป้าหมายมุ่งเน้นไปในเรื่องการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งเป็นโรคร้ายแรงที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในสมัยนั้น ต่อมาเป็น “ครอบครัวศึกษา” “ชีวิตและครอบครัว” ซึ่งขอบข่ายเนื้อหาจะครอบคลุมวิถีการปฏิบัติตัวของชายและหญิง การเตรียมตัวมีครอบครัว อนามัยเจริญพันธุ์ การคุมกำเนิด การป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ทั้งนี้ ยังเน้นการให้ความรู้ที่อยู่บนฐานคิดเรื่องการใช้ชีวิตทางเพศโดยยึดคุณค่าทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับพรหมจรรย์ของผู้หญิง หน้าที่และการมีครอบครัวระหว่างหญิงชาย

ในช่วงต่อมาการสอน “เพศศึกษา” หรือ Sex Education ก็จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านร่างกายของหญิงและชาย การคุมกำเนิด อนามัยเจริญพันธุ์ และการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (STIs) ช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ (ปี ๒๕๓๐-๒๕๕๐) เป็นสาเหตุให้มีคนตาย การถ่ายทอดเชื้อสู่เด็กทารกในครรภ์ และปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมและเกิดการยุติการตั้งครรภ์ไม่ปลอดภัย (ปี ๒๕๔๐-๒๕๕๐) การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเพศศึกษาในระบบการศึกษาไทยจึงถูกตั้งคำถาม และเสนอให้มีการทบทวนปรับปรุงเนื้อหาให้ครอบคลุมวิถีชีวิตทางเพศของคนในแต่ละสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ตามสภาพบริบทของวิถีชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ คุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงสนับสนุนองค์การแพช (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิแพชทูเฮลท์ ในปี ๒๕๕๖) จัดทำหลักสูตรการเรียนรู้เพศศึกษารอบด้าน หรือเพศวิถีศึกษา (CSE : Comprehensive Sexuality Education โดยอ้างอิงกรอบเนื้อหาการเรียนรู้เรื่องเพศจาก The Sexuality Information and Education Council of the United States: SIECUS หน่วยงานที่พัฒนาการเรียนการสอนเพศวิถีในสหรัฐอเมริกา) เพื่อให้โรงเรียนได้นำไปประยุกต์ใช้จัดการเรียนรู้ในโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนในระดับขั้นพื้นฐานระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ทั้งนี้ตลอดระยะเวลาการดำเนินการพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนลงในโครงสร้างหลักสูตรที่มีจำนวนชั่วโมงแน่นอนอยู่แล้ว โดยมีโรงเรียนบางส่วนนำไปจัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา จัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติม และบูรณาการในหลาย ๆ วิชา อย่างไรก็ตามพบว่า ผลสัมฤทธิ์ในนักเรียนที่ได้เรียนยังไม่เกิดทักษะชีวิต ที่จะทำให้มีความรับผิดชอบและป้องกันตัวเองจากผลกระทบในเรื่องเพศได้ ดังปรากฏในการวิจัยของ UNICEF ร่วมกับ สพฐ. และสถาบันวิจัยประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล ปี ๒๕๕๗ (*ศึกษาเพิ่มเติมจาก ลิงก์ที่ ๒ ในภาคผนวก*) พบว่า ครูไม่ได้รับการอบรมเรื่องการสอนเพศวิถีศึกษา และสอนได้ไม่ครบ ๖ มิติของการเรียนรู้ ใช้รูปแบบวิธีการบรรยาย ซึ่งไม่มีกระบวนการสร้างเสริมทักษะชีวิต เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ คิด ตัดสินใจ ด้วยตัวเอง ส่งผลให้นักเรียนมีองค์ความรู้ที่ไม่ถูกต้อง (แม้จะเน้นการสอนแบบให้ความรู้) เช่น การคุมกำเนิด การใช้ความรุนแรงทางเพศ การขาดความตระหนักในการป้องกันตัวเองจากเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย หรือขาดมุมมองการส่งเสริมทัศนคติต่อความเท่าเทียมทางเพศ สิทธิทางเพศ

เพศวิถีศึกษา คือการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นสาระการเรียนรู้ที่สัมพันธ์และครอบคลุม Sexuality Education, Comprehensive Sexuality Education, และ Sexuality and Relationship Education ซึ่งมีขอบข่ายเนื้อหาที่เป็นการสอนที่มุ่งเน้นกระบวนการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ครอบคลุมทุกด้าน ดังความหมายของ UNESCO ที่ให้ความหมายว่า เพศวิถีศึกษา คือ การเรียนการสอนหลักสูตรเพศวิถีศึกษา ทั้งในแง่ความนึกคิด อารมณ์ กายภาพ และสังคม เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และค่านิยมที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพ สุขภาวะ และศักดิ์ศรีอย่างสมบูรณ์ พัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมและความสัมพันธ์ทางเพศที่เคารพกันและกัน คำนึงถึงผลกระทบจากการตัดสินใจต่อสุขภาวะของตนเองและผู้อื่น อีกทั้งเข้าใจและสามารถปกป้องสิทธิของตนเองได้อย่างยั่งยืนและตลอดชีวิต (อ้างอิง แนวปฏิบัติสากลทางวิชาการ เรื่องเพศวิถีศึกษา, UNESCO ฉบับปรับปรุงตีพิมพ์ครั้งที่สอง ๒๐๑๘ (ศึกษาเพิ่มเติมจาก ลิงก์ที่ ๓ ในภาคผนวก) การจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษาให้บรรลุผลลัพธ์ ไม่ใช่การจัดการกิจกรรมเป็นครั้งคราวแล้วจบไป แต่จัดวางเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับช่วงวัย หรือนักเรียนแต่ละชั้นปี ครอบคลุมทั้ง ๖ มิติ ยึดหลักความเท่าเทียมทางเพศ เคารพศักยภาพและมุ่งมั่นการเสริมพลังเยาวชนให้เข้มแข็งได้ด้วยตนเอง ตามแนวทางการเคารพสิทธิมนุษยชน

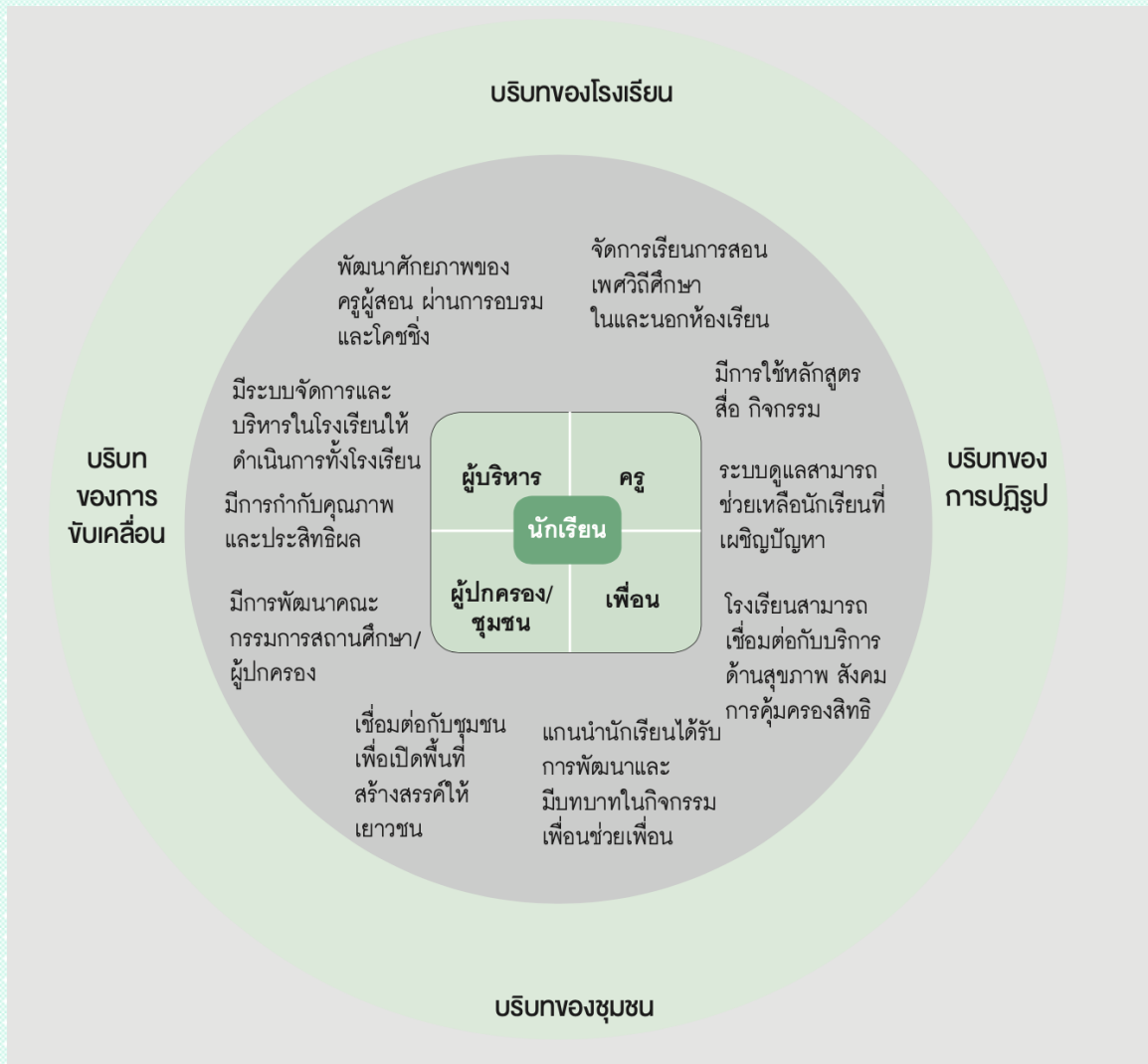
เพศวิถีศึกษาสำคัญและจำเป็นอย่างไร

ในสังคมโลกปัจจุบัน องค์กรความรู้ต่าง ๆ ถูกพัฒนาและเผยแพร่ มีการทบทวนแง่มุมของความรู้ที่จะใช้เป็นแนวทางการพัฒนามนุษย์กว้างขวางขึ้น สังคมมีความหลากหลายของวิถีชีวิตผู้คน วัฒนธรรม การดำรงชีวิต ดังจะเห็นว่าการจัดการเรียนรู้ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัยในศตวรรษที่ ๒๑ บางวิชาหดหายไปและเพิ่มเติมในเรื่องที่จำเป็นกับชีวิตมากขึ้น การจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษามุ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง การเติบโตและพัฒนาการด้านต่าง ๆ โดยผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีทักษะชีวิต และสมรรถนะในการคิดวิเคราะห์ จัดการอารมณ์ การสื่อสาร การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เพื่อที่จะดำรงตนอยู่ได้ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างรับผิดชอบ หรือมี **“สุขภาวะทางเพศ”** หมายถึง การมีความคิดเชิงบวกต่อเรื่องเพศและสัมพันธภาพทางเพศที่ปลอดภัย สามารถแสดงออกและตัดสินใจได้อย่างมีอิสระ โดยปราศจากการบังคับ การเลือกปฏิบัติและความรุนแรง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และมีความเคารพต่อเพศวิถีที่แตกต่างจากตน ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษา คือ ทำให้ผู้เรียนรู้จักและภูมิใจในตัวตนทางเพศของตนเอง เข้าถึงข้อมูลที่รอบด้านในการดูแลสุขภาพทางเพศ วางแผนแก้ไขปัญหาและป้องกันผลกระทบหรือลดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศได้

ประเด็นสุขภาพทางเพศ เพศวิถี และอนามัยเจริญพันธุ์ ส่งผลกระทบและมีความสำคัญต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคตและการเจริญเติบโตและพัฒนาการของผู้เรียนที่เป็นเด็กและวัยรุ่นเอง และการเป็นพลเมืองของสังคมที่เข้มแข็ง เนื่องจากการมีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ จะนำไปสู่การเกิดปัญหาสุขภาพและสุขภาวะทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม เช่น ตั้งครรภ์ไม่พร้อม การยุติการตั้งครรภ์ที่ไม่ปลอดภัย การติดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การใช้ความรุนแรงต่อกันในเรื่องเพศ หรือเด็กและเยาวชนที่เปราะบางก็ยิ่งทำให้ตกอยู่อันตรายและการถูกใช้ประโยชน์ทางเพศได้ง่ายขึ้น เช่น การถูกล่อลวง ชักจูง หวานล่อมด้วยผลประโยชน์และสิ่งของตอบแทน

และการถูกละเมิดสิทธิหรือกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรง เช่น ถูกใช้ความรุนแรงทั้งในรูปแบบของการถูกทำร้าย ล้วงเกินทางกาย การดูถูกเหยียดหยามทำให้อับอายในเรื่องเพศ การเผยแพร่ข้อมูลส่วนตัวทางโซเชียลเน็ตเวิร์ก บังคับข่มขู่ให้ทำตามที่ต้องการจากผู้ที่ใช้อำนาจเหนือกว่า (Bullying) เช่น ผู้ใหญ่ใกล้ตัว ครู ผู้ปกครองหรือญาติ คนแปลกหน้า เป็นต้น

พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ความรุนแรง การละเมิดสิทธิทางเพศ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากรากเหง้าเชิงโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมที่บ่มเพาะหรือสั่งสมมา ดังนั้นการจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษาในบางเรื่อง ในมุมมองเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทำให้ครูผู้สอนรู้สึกไม่สะดวกใจ อึดอัด จึงเป็นเรื่องท้าทายในการจัดการเรียนรู้ อย่างยิ่ง และไม่ได้หมายความว่า การเรียนรู้ในเรื่องดังกล่าวนี้จะไม่จำเป็น อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่เพียงครูเท่านั้นที่จะ ทำให้การเรียนรู้เรื่องเพศเกิดขึ้น สภาพแวดล้อมและปัจจัยจากสภาพสังคมรอบตัวผู้เรียนก็มีผลต่อพฤติกรรมทางเพศ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องทุกคนที่จะต้องมีความมุ่งมั่นและจริงจัง กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน เพื่อให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ในตัวผู้เรียนได้จริง ครอบคลุมนักเรียนทุกคน ต้องมีการทำงานเชิงระบบและมีความร่วมมือทั้งด้านการจัดการเรียนรู้ทั้งในชั่วโมงเรียน มีกิจกรรมหรือพื้นที่พัฒนาผู้เรียนที่สร้างสรรค์ การประสานทำงานกับผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเชื่อมต่อบริการสุขภาพ การให้คำปรึกษากรณีเฉพาะ หรือการส่งต่อหากต้องการความช่วยเหลือด้านสุขภาพทางเพศ สวัสดิการสังคม เป็นต้น ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยศึกษานิเทศก์ มีหน้าที่สนับสนุนการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครู และเชื่อมต่อการช่วยเหลือให้กับผู้เรียนในกรณีที่จำเป็นตามกรอบการทำงานทั้งระบบโรงเรียน (whole school approach) ดังภาพที่ ๒

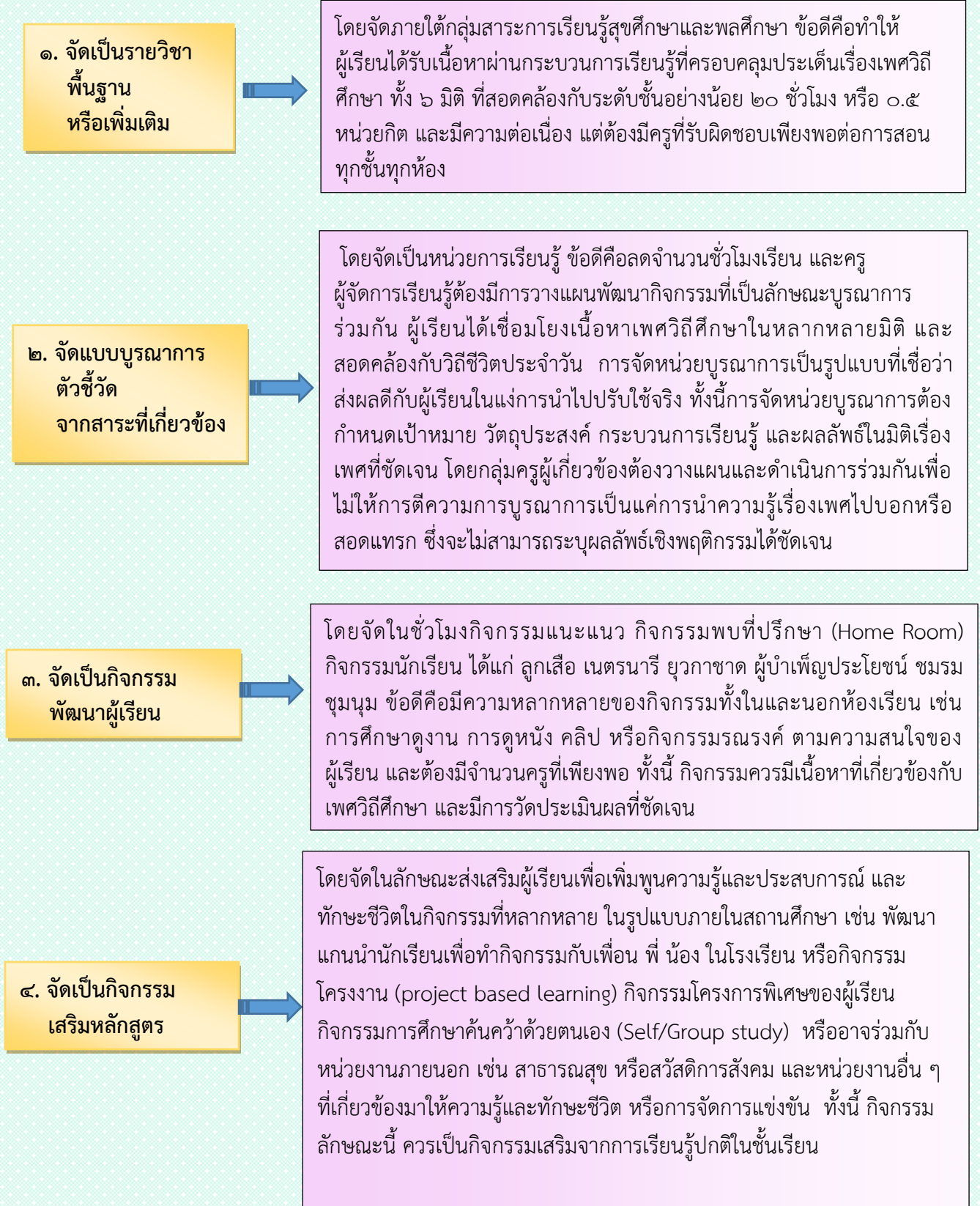

ภาพที่ ๒ กรอบการทำงานทั้งระบบโรงเรียน (whole school approach)

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มีตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับเนื้อหาเพศวิถีศึกษาได้ในทุกสาระวิชา โดยเฉพาะในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ซึ่งสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาได้จัดตั้งคณะกรรมการสังเคราะห์และปรับปรุงเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และโรคเอดส์ ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ปรากฏในหนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาแต่ละระดับชั้นและทุกสำนักพิมพ์ให้เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับองค์ความรู้เพศวิถีศึกษาที่เป็นปัจจุบันตามมาตรฐานสากล ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘ และพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. ๒๕๕๙ (ศึกษาเพิ่มเติมจาก *ลิงก์ที่ ๔ ในภาคผนวก*)

การจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษา สามารถทำได้หลายรูปแบบโดยอิงตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ในรายวิชาที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับชั้น ทั้งนี้โรงเรียนโดยผู้บริหารและฝ่ายวิชาการ ต้องทำหน้าที่บริหารจัดการให้เกิดรูปแบบ การจัดชั่วโมงการเรียนรู้ โดยต้องคำนึงถึงบริบทด้านครูผู้สอน จำนวนชั้นเรียน ชั่วโมงเรียน **ที่สำคัญคือ ต้องให้เกิดการเรียนรู้ครอบคลุม ๖ มิติ สำหรับนักเรียนทุกคนและทุกห้องเรียนได้เรียนแบบต่อเนื่องทุกระดับชั้น** โดยมีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ข้อข่ายเนื้อหาเพศวิถีศึกษาตามมาตรฐาน และข้อข่ายที่วางไว้ ดังภาพที่ ๓

ภาพที่ ๓ รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษา

จากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว หากต้องการให้เกิดการเรียนรู้ครอบคลุม ๖ มิติ สำหรับนักเรียนทุกคนและทุกห้องเรียนได้เรียนแบบต่อเนื่องทุกระดับชั้น การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่ ๑ จัดเป็นรายวิชาพื้นฐานหรือเพิ่มเติม และการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่ ๒ จัดแบบบูรณาการตัวชี้วัดจากสาระที่เกี่ยวข้องเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ สำหรับรูปแบบที่ ๓ จัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โรงเรียนควรจัดให้กับผู้เรียนเพื่อเพิ่มเสริมเติมเต็มให้กับผู้เรียน โดยมีเนื้อหาเสริมจากรูปแบบที่ ๑ และ ๒ ส่วนรูปแบบที่ ๔ ควรจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษา ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ที่จะสร้างและรักษาความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม โดยมีสุขภาพทางเพศและคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถคิดวิเคราะห์เท่าทัน สามารถเผชิญการจัดการดำเนินชีวิตอย่างรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษาจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับสมรรถนะสำคัญที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มุ่งพัฒนาให้เกิดกับผู้เรียน ดังตารางที่ ๑

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนเพศวิถีศึกษา	มุ่งพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต (Personal Skills)
๑. ความสามารถในการสื่อสาร	๑. เท่าทันการให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวชี้นำพฤติกรรมเป้าหมายและการดำเนินชีวิต ๒. สามารถสื่อสาร รับฟัง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกทั้งที่สอดคล้อง และแตกต่างกัน ๓. สามารถคิด วิเคราะห์ ตีอรรถ และเลือกตัดสินใจ รวมทั้งรับผิดชอบต่อผลจากการตัดสินใจของตน ๔. สามารถยืนยงและรักษาความเป็นตัวของตัวเองโดยเคารพในสิทธิของผู้อื่น ๕. สามารถเผชิญและจัดการกับแรงกดดันจากเพื่อน สิ่งแวดล้อม และอคติทางเพศ ๖. แสวงหาคำแนะนำ ความช่วยเหลือ การจำแนกแยกแยะ ข้อมูลที่ถูกต้องออกจากที่ไม่ถูกต้อง
๒. ความสามารถในการคิด	
๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา	
๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต	
๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี	

ตารางที่ ๑ แสดงสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนเพศวิถีศึกษาและทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต (Personal Skills)